

जाहिरातींचे दर.

सालानि पन्चावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल इंग्रजी माफ)

क्रिकेट अंकात

दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख २५ ऑगस्ट, १९४३

अंक ३४

सधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

—मागविण्याचा पत्ता—

मॅनेजिंग डायरेक्टर, हरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

पूना गेस्ट हाऊस

फोन नं. ७७९ गणपति चौक,

व्यवस्थापक

संरक्षण - सुरक्षितता - सेवा
हेंच आमचें ध्येय.

दि औंध म्युच्युअल

लाइफ अँशुरन्स सोसायटी लि. पुणे.

महाराष्ट्राची पहिली प्रगतिपर विमा संस्था

मेहनती व उत्साही प्रतिनिधि पाहिजेत.

आतांच लिहाः—

मुंबईचे चीफ एजन्ट्स
के. डब्ल्यू. फडके,
फडके गणपतिवाडी, गिरगांव,
बँक रोड, मुंबई ४.हेड ऑफिस,
'रामनिवास' लक्ष्मी रोड,
पुणे शहर.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : इलाल स्त्रीट, फोर्ट, मुंबई.

भांडवल

अधिकृत व विक्रीस काढलेले	संपलेले	वसूल झालेले
रु. १०,००,०००	रु. ६,७९,९००	रु. ३,३९,९००
एकूण सेटले भांडवल रु. ६०,००,०००		

बँकेच्या शेअरवर डिसेंबर १९४२ अखेर ४ ३/४% करमाफ डिविडेंड दिले गेले. बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदी-विक्री कसोशीने करून दिली जाते.

मॅनेजर

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोवदला घ्या.

गिरगांव

मुंबई नं. ४

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

विविध माहिती

मुंबई प्रांतिक सहकारी टँड मॉर्मज बँक लि.

बरीठ बँकेने २० जून अखेर संपलेल्या वर्षी १७ प्राथमिक बँकांना एकूण ३ लक्ष ९४ हजार रुपये कर्ज दिले. त्यापूर्वीच्या वर्षी ५ लक्ष, ५४ हजारांची कर्जे देण्यांत आली होती. धान्य व जमिनी ह्यांच्या किंमतीत कमालीची वाढ झाल्यामुळे, जुनी कर्जे मागविण्यासाठी टँड मॉर्मज बँकांकून कमी कर्जे घेण्यांत आली, त्यांचा हा परिणाम आहे. अहवालाचे साली प्रांतिक बँकेची व्याजाची वसुली पुरेपूर झाली व येणे मुदलापैकी ९७.८% मुदल वसूल झाले. बँकेस नफा १७ हजार रुपये झाला. भागीदारांस २१% डिविडंड मिळेल.

वि. को. पब्लिस बँक लि., लिंब

बरीठ बँकेचे भाग भांडवल ३,५७५ रुपये आहे व तिचेकडे ११ हजारांच्या ठेवी आहेत. कॅश क्रेडिटवर तिने ११३ हजार रुपये व तारण गहाणावर सुमारे ७ हजार रुपये दिले आहेत. बँकेस ३० जून अखेरच्या वर्षी पूर्वीच्या कोणत्याही दोन वर्षीच्या व्यवहारापेक्षा अधिक नफा झाला. मार्गील सालचा ५७८ रुपये नफा घरून, १२८३ रुपये नफा उरला. भागीदारांस ८% डिविडंड मिळेल.

उत्सास योग्य स्वतः कोणते ?

महाराष्ट्रांत होणाऱ्या उसाच्या पिढ्यास जो सर्व येतो त्यापैकी ४५% सर्व स्वताचा असतो. जमिनीत विवाह होऊं न देता योग्य रितीने स्वतः कसे घालावे ह्या प्रश्नास सहाजिकच त्यामुळे महत्त्व प्राप्त होतें. पाडेगांव येथे ह्यासंबंधात संशोधन १९३२ सालापासून चालू आहे, त्याचा निष्कर्ष देणारी माहिती मुंबई सरकारने प्रसिद्ध केली आहे.

लोकभ्रमांचे निराकरण

हिंदुस्थानांतून, विशेषतः बंगालमधून, अद्याप मोठ्या प्रमाणावर धान्याची निर्गत चालू आहे, हा लोकभ्रम खोटा आहे हे सिद्ध करण्यासाठी सरकारने निर्मतीचे ताजे अधिकृत आकडे प्रसिद्ध केले आहेत, ते खाली दिले आहेत.

१९४३	गहू (टन)	तांदूळ (टन)	एकूण (टन)
जानेवारी	१४०	१२,८३०	१३,९७०
फेब्रुवारी	१६६	१९,०५८	१९,२२४
मार्च	६	१२,६१२	१२,६१८
एप्रिल	३३	७,८१९	८,८५२
मे	२१६	५,४७९	५,६९२
जून	२०,३२१	१०,१३६	३०,४८७
जुलै	२८३	२,००८	२,२९१
एकूण	२१,१६५	७०,९७२	९२,१३७

हिंदी वस्ती असलेल्या सिलोन, इराणचे आसात, आफ्रिका, इत्यादि क्षेत्रांकडेच ही निर्गत झालेली आहे. १९३७-३८ मध्ये ९ लक्ष टनाची निर्गत झाली होती. १९४२-४३ चा आकडा ३ लक्ष ७० हजार टन आहे.

१ हजार टन तांदूळ मुंबईत येणार

सिंध सरकारने मुंबईकडे ६ हजार टन तांदूळ पाठविला आहे.

२५० मैलांस १ दिवस मुक्काम करण्याची सवलत .

रेल्वेने प्रवास करतांना, सध्या प्रत्येक १०० मैलांस एक दिवस ह्याप्रमाणे वाटेतल्या स्टेशनवर उतरून मुक्काम करता येतो. १ सप्टेंबर १९४३ पासून पुढे जी. आय. पी. रेल्वेवर, १०० मैलांपेवजी २५० मैल प्रवासास एक दिवस वाटेत मुक्काम करता येईल, अशी नियमांत दुरुस्ती करण्यांत आली आहे. जी. आय. पी. प्रमाणे इतर रेल्वेहि हाच नियम लवकरच लागू करतील.

हिंदी लष्करास लागणारा गहू व तांदूळ

हिंदी लष्करास दरसाल फक्त ५ लक्ष टन गहू व १ लक्ष ४४ हजार टन तांदूळ लागतो. हा गहू पंजाबांत पिकणाऱ्या गव्हाच्या एक अष्टमांशाइतकाच आहे व तांदूळ बंगालमधील उत्पादनाच्या एकासोळांशापेक्षा अधिक नाही.

सोन्याच्या किंमतीचा उच्चांक

३१ ऑक्टोबर १९४२ रोजी सोन्याची किंमत ७२ रुपये झाली; तेशून ती खाली जात १७ डिसेंबर रोजी ६१ रु. ८ आण्यांवर आली. मार्चपर्यंत, सोन्याचा भाव ६४ रु. १० आ. व ७१ रु. १३ आ. ६ पै ह्यांचे दरम्यान होता. २६ एप्रिल रोजी सोन्याने ९६ रु. ४ आ. च्या दराचा उच्चांक गाठला. २४ जून नंतरच्या वायद्याच्या ऑप्शनच्या व्यवहारांस बंदी करण्याचे १८ मे रोजी मुंबई बुलियन एक्सचेंजने ठरविले, त्याबरोबर १५ मे चा ९५ रु. ४ आ. चा भाव २९ मे रोजी ७५ रु. ४ आण्यांवर घसरला. त्या दिवशी सरकारने सर्व वायदे व ऑप्शनचे करार बंद करून व्यवहार आटपते घेण्यास बारा दिवसांचा अवधि दिला. त्याबरोबर केलेले करार पुरे करण्यासाठी सोन्याची खरेदी वाढून सोन्याचा दर १ जून रोजी ८६ रु. १२ आणे झाला त्यानंतर पुनः भाव खाली गेला त्याचा इतिहास ताजा आहे.

कऱ्हाड बँकेचा रौप्यमहोत्सव

कऱ्हाड अर्बन को-बँकेचा रौप्यमहोत्सव कऱ्हाड येथे सर जनार्दनराव मदन ह्यांचे अध्यक्षतेखाली सप्टेंबरच्या ५ तारखेस होणार आहे. त्याप्रसंगी बँकेचे सध्याचे अध्यक्ष, श्री. नानासाहेब देशपांडे, ह्यांचे तैलचित्रहि बँकेत लावण्यांत येणार आहे. रौप्यमहोत्सव समितीचे अध्यक्ष, श्री. वि. ना. फणसळकर बकील हे आहेत.

परिक्षेसाठी बक्षीस

इंडियन मर्चंट्स चेंबरच्या बँकिंग-डिप्लोमाच्या परिक्षेत दरसाल उत्तीर्ण होणाऱ्यापैकी सर्वोत्कृष्ट उमेदवारास बक्षीस देण्यासाठी देवकरण नानजी बँकेतर्फे श्री. प्राणलाल देवकरण नानजी ह्यांनी १८०० रुपयांची देणगी दिली आहे.

साइक्स ढाळ

मुंबई प्रांताच्या मध्यविभागांत १९४२ मध्ये सर्वांत चांगली ग्रामोन्नति केल्यावद्दल, नगर जिल्ह्यांतील शेगांव तालुक्यामधील जोहारपूर गांवास सर फ्रेड्रिक साइक्स ढाळ देण्यांत आली आहे.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... २६७	५ "अधिक धान्य पिकवा" मोहीम ... २७०
२ प्रांतिक शेती सात्याचें कार्य ... २६८	६ वृक्षारोपण दिन ... २७०
३ शेअर बाजार ... २६८	७ पुढें येथें रीष्यज्युबिली २७०
४ स्फुट विचार ... २६९	८ पाण्यासालील पिकें ... २७०
कापडाच्या कमाल किंमती निश्चिन सात्या-विश्वविद्यालयांन शिक्षण-सहकारी शिक्षण व प्रचार ह्यांची नवी व्यवस्था	९ धान्याची पेरणी करणारांस सवलती ... २७१
	१० मुंबईमधील बाजारभाव २७२
	११ चांदीचें उत्पादन व बाजारभाव ... २७२

अर्थ

बुधवार, ता. २५ ऑगस्ट, १९४३

सहकारी औद्योगिक मंडळाच्या

हिंदुस्थानातील सहकारी संस्थांचे कार्य निरनिराळ्या आर्थिक क्षेत्रांत चालले आहे, त्यांचा वेळोवेळ आढावा घेऊन त्यांत विस्तार व सुधारणा कशी करता येईल ह्याचा विचार करणे आवश्यक आहे. विशेषतः सध्याच्या युद्ध परिस्थितीत आणि युद्धोत्तर काळातील अपेक्षित पुनर्घटनेत अशा प्रकारच्या आढाव्याचें व विचाराचें मोठे महत्त्व आहे. ह्या दृष्टीने श्री. वैकुंठराय मेथा ह्यांचा 'दि ईस्टर्न एक्झॅमिनिस्ट' नामक साप्ताहिकांत 'सहकारी औद्योगिक संस्था' ह्या विषयावरील लेख अलीकडे प्रसिद्ध झाला आहे, त्याकडे लक्ष वेधले जाणें उद्बोधक होणार आहे. युद्धजन्य परिस्थितीत सामान्य जनतेस नित्याच्या उपयोगास लागणाऱ्या वस्तूंचा पुरवठा खेडेगावी उद्योगधंद्यांस उत्तेजन देऊन हिंदुस्थान सरकार करणार आहे, असे मध्यंतरी प्रसिद्ध झाले होते, परंतु त्या संबंधांत सहेतुक असे धोरण त्या सरकारानें किंवा प्रांतिक सरकारांनीं अंमलांत आणलेले दिसत नाही. कांहीं प्रांतांत सहकारी औद्योगिक मंडळांच्या मार्फत विशिष्ट युद्धोपयोगी माल तयार करून घेण्याची व्यवस्था केलेली असली तरी तिच्या मार्गे निश्चित धोरण किंवा योजना आहे असे मानण्यास जागा नाही असे म्हणून खेडेगावी उद्योगांचे संबंधांत काय करणें आवश्यक आहे ह्या विषयी श्री. वैकुंठराय ह्यांनी सूचना केल्या आहेत.

कारागिरांच्या हस्त व्यवसायांस राष्ट्रीय आर्थिक संघटनेत स्थान आहे असे पुढारलेल्या देशांतहि मानण्यांत येतें. हिंदुस्थानासारख्या मागासलेल्या देशांत ह्या धंद्यांचें तर विशेषच महत्त्व असून त्यांस सरकारने उत्तेजन देणें आवश्यक आहे. ह्या हस्त-व्यवसायांची व्यवस्था दोन प्रकारांनीं होऊं शकते. मोठे धंदेवाले व भांडवलवाले ह्यांनीं कारागिरांस मजुरी देऊन त्यांच्याकडून माल काढून घेणें ही पद्धति, तिच्यांत कामकऱ्यांचे स्वातंत्र्य व उत्साह ह्यांचा अभाव असल्याने, त्याज्य ठरते. म्हणून सरकारने स्वतःच्या देखरेखीखाली लहान धंदे चालवणें किंवा स्वयं-शासित कारागीर संघांनीं मालाचें उत्पादन व विक्री करणें हे दोन

मार्ग उरतात. ह्यांपैकी पहिल्या पद्धतीत कारागिरांच्या हितसंबंधांची पायमल्ली हा भांडवलशाहीचा दोष टळतो हें खरें; तथापि तीमध्ये हुन्नरी लोकांच्या कल्पकतेस व नैसर्गिक गुणांच्या विकासास वाव मिळत नाही दुसऱ्या व्यवस्थेत कारागिरांचे वैयक्तिक स्वातंत्र्य व उत्साह अबाधित राहून संघशक्तीने स्वतःची उन्नति करण्याचें साधन त्यांस उपलब्ध होतें.

सहकारी संघटनांत ह्या दुसऱ्या व इष्ट पद्धतीचा अंगिकार केलेला असल्याने हस्तव्यवसायांची प्रगति व विस्तार सहकाराच्या उपायानेच घडवून आणणें हितावह आहे असें श्री. वैकुंठराय ह्यांचें म्हणणें आहे आणि तें सर्वस्वी योग्य आहे. मोठे कारखाने ज्यांनीं यशस्वी केले आहेत अशा पाश्चात्य देशांतच सहकारी औद्योगिक संस्थांचे संगोपन करण्यांत आले आहे असें नसून चीन देशांत युद्धकाळांत स्वयंशासित अशा लहान कारखान्यांत कारागिरांनीं हरत-हेक माल काढावा अशी व्यवस्था करण्यांत आली आहे तिच्याकडे त्यांनीं आपल्या लेखांत लक्ष वेधले आहे. ह्या घर्तीवर हिंदुस्थानांत सहकारी औद्योगिक संस्था काढावयाच्या झाल्यास चीनचें उदाहरण अनुकरणीय ठरण्यासारखें आहे. तेथें सरकारनें भांडवल पुरवणें, कच्च्या मालाची तरतूद करणें, धंदेशिक्षण देणें, वहातुकीच्या सवलती उपलब्ध करणें, तयार माल विकत घेणें इत्यादि मार्गांनीं सहकारी औद्योगिक संस्थांस सहाय करण्याचें धोरण अंमलांत आणले आहे. येथें एका महत्त्वाच्या गोष्टीचा उल्लेख केला पाहिजे आणि ती ही आहे कीं चिनी सरकार संस्थांस एवढी मदत देत असतांहि तें त्यांच्या अधिकारी मंडळांत आपले प्रतिनिधी नेमण्याचा आग्रह बरीत नाही.

सहकारी औद्योगिक संस्था हिंदुस्थानांत सध्याच्या युद्धपरिस्थितीतहि काढणें व चालवणें शक्य आहे आणि अशा संस्थांस येथें पुष्कळ वाव आहे असें श्री. वैकुंठराय ह्यांचें म्हणणें असून ह्या मताच्या पुष्ट्यर्थ त्यांनीं अनेक उदाहरणें दिलीं आहेत. कापूस, लोकर, रेशीम, ताग व कातडी ह्यांचे जिन्नस, तेल, मातीचीं भांडी, कागद, साबण, काढ्याच्या पेट्या, बागड्या, बटन, दुधाचे पदार्थ इत्यादि माल सहकारी संस्थांस कार्यक्षम रीतीनें करता येण्याजोगा आहे. ह्या धंद्यांस भांडवल थोडें लागतें, त्यांची यंत्रसामुग्री साधी असते आणि ती व त्यांचा कच्चा माल हीं सहज मिळण्यासारखी आहेत. खेडेगावांतील लोकांस स्वतःच्या बरीं किंवा शेजारी स्वतंत्रपणानें काम करून पोटास मिळवण्याचें साधन सहकारी मंडळांच्यामार्फत उपलब्ध करून देतां येईल. सध्याची वेळ अशा प्रयत्नास अनुकूल आहे आणि ह्या संघीचा उपयोग मोठ्या प्रमाणावर करण्यांत माल पाहिजे अशी सूचना श्री. वैकुंठराय ह्यांनीं केली आहे. श्रमजीवी लोकांस स्वतंत्रतेनें व मानानें जगून जनतेस अत्यावश्यक असणाऱ्या जिनसांचें उत्पादन करतां येईल अशी सोय व सामर्थ्य सहकारी संघटनेत आहे. सरकार आणि सहकारी कार्यकर्ते हा प्रश्न हातीं घेतील काय ?

पेरणीसाठी अकोला बाजरीची वाटणी

हवेळीं तालुका डे. असोसिएशनच्या मदतीनें मुंबई सरकारनें पुणें जिल्ह्यांत पेरणीसाठी अकोला बाजरीचें बीं वाटलें, त्याची वाटणी सार्वजनिकप्रमाणें झालीः—

हवेळी ४०९; सेड १४५; जुन्नर १२९; पुंंदर ८२; अंबेगाव ६०; शिखर ३५; मुटशी ३०; दोंड २५; भिमघडी २०; इंदापूर २०; मावळ १० सें. फो. बँक ४१०; एकूण १,३६८ पोती.

प्रांतिक शेती सात्याचे कार्य

मुंबई प्रांताच्या शेती सात्याचा १९४१-४२ साठोबाबतचा अहवाल सारांश रूपाने अधिकारीरित्या प्रसिद्ध झाला आहे. हे साठ पाऊस पाण्याच्या दृष्टीने चांगले नसल्याने ह्या प्रांतांत पिकांचे उत्पादन घटले. यामुळे आणि वहातुकीच्या सावनांची अडचण, व्यापाऱ्यांची सट्टेबाजी व अनिश्चित युद्धपरिस्थिति इत्यादि कारणांनी शेतीच्या मालाच्या किंमती भारी होत्या. त्या योगाने सरकारास नियंत्रणाचे धोरण स्वीकारावे लागले. प्रांतिक शेतीसात्याचा सर्व १९४०-४१ मध्ये साडेनऊ लक्ष रुपये होता तो १९४१-४२ मध्ये साडेसतरा लक्ष रुपये झाला. ग्रामसुधारणा खाते स्वतंत्र होते ते पुन्हा शेती सात्यास जोडण्यांत आल्याने ही सर्वांत वाढ झाली आहे. इंग्लिश कौन्सिल ऑफ अॅग्रिकल्चरल रिसर्च, सेंट्रल कॉटन कमिटी व सर डेव्हिड समुन ट्रस्ट फंड यांकडून शेती सुधारणेच्या कार्यासाठी तीन लक्ष रुपयांची मदत मिळाली. प्रांतिक सरकारने अधिक धान्य पिकवण्याकरिता शेतकऱ्यांस बी पुरवता यावे म्हणून शेती सात्याच्या खातीन १ लक्ष, ७० हजार रुपये केले. शेती सुधारणेच्या बाबतीत पाडेगांव येथील उसावर चाललेले शास्त्रीय प्रयोग आणि सोलापूर येथे जमिनीत पाणी व ओलावा साठून रहाण्याच्या दृष्टीने उपाय शोधण्याचे प्रयत्न ह्या दोन संशोधनाच्या योजना चालू होत्या. ह्या दोन्ही योजनांचा पिके सुधारण्याचे व त्यांचे उत्पादन वाढण्याचे कामी चांगला उपयोग होत असल्याचे आढळून आले आहे. सुधारलेल्या जातींच्या पिकांचा प्रसार करण्याचे काम वनस्पति शास्त्रज्ञांच्या संशोधनास अनुसरून चालले आहे तेहि फळद्रूप होत आहे. पूर्व खानदेशांत जरीला कपाशीच्या लागवडीचा विस्तार करण्यांत आला आहे, त्याचे योगाने दोन वर्षांत तेथील शेतकऱ्यांच्या पदरांत ८० लक्ष रुपयांचा जादा फायदा पडला आहे असा अंदाज आहे. शेती सात्यावर सरकारने चार वर्षांच्या मुदतीत केलेला सर्व दोन वर्षांत भरून निघाला आहे असे म्हणण्यास हरकत नाही. कपाशीचे पीक सुधारण्याच्या दृष्टीने गुजरातमध्ये प्रयोग चालू आहेत. नाशिक जिल्ह्यांत निफाड येथे धान्यांची पिके सुधारण्यासाठी शास्त्रीय प्रयोग करण्यांत येत आहेत. तेथे गहू व ज्वारी ह्यांचे अधिक उत्पादक बी तयार झाले आहे. ज्वारीच्या ह्या नव्या बियाच्या उपयोगाने शेतकऱ्यांस दर एकरा ८ रुपये अधिक मिळतील असा अंदाज आहे. सुधारलेल्या जातींच्या बियांचा पुरवठा शेतकऱ्यांस करण्याविषयीच्या योजना हाती घेण्यांत आल्या आहेत आणि पूर्व खानदेशांत जरीला कपाशीच्या बियांचा उत्तम प्रसार झाला आहे. पिकांवरील कीड व त्यांचे रोग ह्यांच्या निवारणासंबंधांत शास्त्रीय संशोधन चालले आहे. मुंबई प्रांतांत फटझाडे व भाजीपाला ह्यांची क्षेत्रे अनुक्रमाने ९०,००० आणि १,१३,००० एकर अशी आहेत आणि त्यांचा विस्तार केला जात असून अन्न पुरवठा वाढवण्यास सहाय दिले जात आहे. धान्ये व हा पुरवठा ह्यांचा विस्तार केला जाण्यासाठी व्यवस्थित रीतींचा व परिणामकारक प्रचार होत आहे. मर्यादित क्षेत्रांत शेतीच्या विविध सुधारणा घडवून आणण्याचे हेतूने शेती सात्याचे अधिकारी शेतकऱ्यांचे सहकाराने कांही ठिकाणी प्रयोग करीत आहेत.

शेअर बाजार

(श्री. व. वि. लोणकर, एम. ए., बी. कॉम., २४ डेकन जिमसना, पुणे ४)

मागील पंचरवडाभर प्रथम मुंबई बाजारभाव बळावत जाऊन शुक्रवारी एकदम बरेच चढले. नेहमीचा अनुभव आहे की निरंद हातचाली राहून भाव द्रवत नसेल की समजावे, धंदेवाईक मोठाली मंडळी बऱ्याच प्रमाणांत दिवू न देतां माल उचलून घेत आहेत व एकाद्रे दिवशी एकदम बाजार वर सेचतात. मग बाहेरचे लोक बाजार तेजीत आतां मात्र चालला म्हणून डोळे चोळून जागे होतात व जो शेअर चार आठ दिवसांपूर्वी बऱ्याच स्वस्तांत मिळाला असता तो खूप वर घेण्यास तयार होतात. या वेळेसच धंदेवाले आपला माल लोकांच्या गरजांत मारून आपण मोकळे होतात आणि पुन्हा मंडीचे वातावरण उत्पन्न करण्यास उद्युक्त होतात. या पुढील काळांत असेच घडून यावे असे दिसत आहे. या अंदाजास आणखी एका कारणामुळे पुष्टी येते. ते हे की फक्त प्रमुख शेअर्सच (डाइंग, सेंचरी, कोहीनूर) एकदम वर चढले आहेत व बाकीचे गिरण्यांचे शेअर्स होते तेथेच पडून आहेत.

वस्त्रनियंत्रक श्री. हैदरी यांनी शिल्क मालाची मुदत वाढविण्याचे नाकारले व कांही जातींच्या मालाचे किमान भाव ठरवून टाकले. उदाहरणार्थ, चित्ता छाप कापडाचे भाव गिरणीबाहेर रु. २।३ ठरविण्यांत आला आहे व तो गिरण्या पूर्वी ज्या भावांत हा नमुना विकत होत्या त्याच्या बाहेर नाही. त्यामुळे गिरण्यांच्या नफ्यांत मोठी घट होण्याचे कारण नाही असे धरून शुक्रवारी बाजारांत एकदम वाढ झाली. एकूण चालू भावांच्या आसपास गिरण्यांच्या शेअर्सचे भाव स्थिर होण्याचा प्रयत्न करीत आहेत असे दिसते.

गिरण्यांच्या मार्गे व्याजवाढ झालेले टाटा स्टीलही थोडे वर आले. आतां लगेच टाटाच्या पुढील वर्षाचे नफ्याचे अंदाज सुरू झालेत व म्हणण्यांत येते की मागील साली संपामुळे नुकसान झाले तसा प्रसंग यंदा येण्याचे कारण नाही व म्हणून पुढच्या साली व्याज जास्त यावे. हे जरी सरे असले तरी कलकत्याचे प्रमुख पोलादाचे शेअर्स, इंडियन आयर्न व स्टील कॉर्पोरेशन हे अगदी स्वस्थ आहेत. पहिल्याचे सहामाही व्याज यंदा आठच आणे आले हे सर्वविश्रुतच आहे. बंगालमधील दुष्काळामुळे निरुत्साह व बाँवहल्ल्याची कायमची धास्ती यामुळे पोलादाच्या शेअर्सचे भाव फार वर जातील असे वाटत नाही. मात्र टाटाला सर्वांत जास्त व्याज सुटते ही गोष्ट दृष्टीआड करून चालणार नाही. दिवसेंदिवस टाटा कं. किमान व्याज आर्डिनरीला रु. २० व डिफरेंडला रु. १२।२० केव्हाही देऊ शकेल असे सिद्ध झाल्याने या दोन्ही शेअर्सचे सट्ट्यांच्या दृष्टीने महत्व कमी होत जाऊन पैसे बिनधोक गुंतवण्याचे शेअर्स अशी त्यांना योग्यता येत आहे व या दृष्टीने इकडील गुंतविणारांनी त्यांकडे पाहिले पाहिजे.

सरकारी साडेतीन टक्के रोखा ९७ पर्यंत चढला आहे व "अर्था"त वेळेवेळी सांगितल्याप्रमाणे ९४ पासून तो वर आला आहे व अजूनही ९८ पर्यंत चढण्यास मुठीच हरकत नाही. चालू चलनवृद्धी पुढील अनेक वर्षे आकाराने कमी होण्याचा संभव नसल्याने रोख्यांचे भाव कमी होण्याचे कारण दिसत नाही.

स्फुट विचार

कापडाच्या कमाल किंमती निश्चित झाल्या

गिरणीवाले आणि कापड व्यापारी आपल्या मालाच्या किंमती वाटेत तशा चढवून भरमसाटपणाने नफा मिळवित असतां सरकार ह्या गोष्टीकडे दुर्लक्ष करतें आणि कपाशीच्या चढलेल्या किंमती शेतकरी वर्गास फायद्याच्या असतां त्या मात्र नियंत्रित करतें अशी टीका करण्यांत येत होती. तिला उत्तर म्हणून सरकारने वट्टहुकुम काढून घाऊक व्यापाऱ्यांनीं साठवलेले कापड ह्या महिन्या अखेरी-पूर्वी विक्रीस काढले पाहिजे असें फर्मावले होते. भाव आणखी चढण्याच्या आशेनें व्यापारी कापड विक्रीसाठी बाहेर काढत नाहींत आणि ह्या रीतीनें त्याचा कृत्रिम तुटवडा उत्पन्न करून किंमती चढवतात व मन्याप्य नफा मारतात अशी तक्रार झाली असल्यानें वरील हुकूम सरकारनें काढला होता. ह्या हुकुमाची अंमलबजावणी करणे अत्यवहार्य आहे आणि सरकारनें आपल्या हुकुमांतली मुदत वाढवून यावी अशी विनंति व्यापाऱ्यांनीं केली होती, पण सरकारनें ती अमान्य केली आहे. ह्या व्यवस्थेचा परिणाम कापडाचे भाव उतरण्यांत झाला आहे आणि आतां सरकारनें कापडाच्या व सुताच्या प्रमुख जातींच्या कमाल किंमती ठरवून दिल्या आहेत. गिरण्यांनीं कापड व्यापाऱ्यांस कोणत्या किंमतीनें विक्रावे हे ठरवून तीवर अधिकांत अधिक वीस टक्के चढवण्यांत यावे आणि त्या किंमतीस गिऱ्हाइकांस सर्व देशभर कापड मिळालेंच पाहिजे असें निश्चित झाले आहे. वहातुकीचा स्वर्च व व्यापाऱ्यांचा योग्य नफा ह्यांविषयीची तरतूद झाल्यानें आणि गिरणीवाल्यांसहि आपला माल ठराविक दरानेंच विक्रीला लागत असल्यानें कापडाच्या किंमती बेताच्या व निश्चित रहाणार आहेत. कसोशीचे प्रयत्न करून ज्या घाऊक व्यापाऱ्यांस आपल्या साठ्यांतील कापडाचा ह्या महिना अखेर निकाल करतां येणार नाहीं, त्यांचा माल ठराविक किंमतीनें सरकार स्वतः विकत घेईल. ह्या प्रकारच्या कायद्याच्या विषयीची योजनाहि निश्चित झाली आहे. कापडाच्या व्यापारांतील नफेबाजी नष्ट होऊन योग्य व ठराविक किंमतीनें कापड मिळू लागल्यानें जनतेची मोठी सोय होणार आहे आणि देशांतील जाचक महागाईस आळा बसणार आहे. अगदी गरीब लोकांच्या उपयोगासाठी स्वस्त स्टॅडर्ड कापडाचा पुरेसा पुरवठाहि केला जाणें अगत्याचें आहे.

विश्वविद्यालयीन शिक्षण

प्रस्तुत युद्ध संपून शांतता पुन्हां प्रस्थापित झाली म्हणजे प्रत्येक राष्ट्रांत राजकीय, सामाजिक, आर्थिक व सांस्कृतिक स्वरूपाचे महत्त्वाचे प्रश्न पुढाऱ्यांस सोडवावे लागतील ह्याची जाणीव आतां सर्वत्र झाली आहे. आंतरराष्ट्रीय लोकमत व सहकार ह्यांवर ह्या प्रश्नांची उत्तरे बहुतांशी अवलंबून रहाणार असली तरी प्रत्येक राष्ट्रांत त्यासंबंधांत विचार व योजना अगाऊ होणे अगत्याचें आहे. ह्या दृष्टीनें मुंबई विश्वविद्यालयाचे पदवीदान समारंभाचे प्रसंगी चॅन्सेलर, सर जॉन कॉलव्हिल, ह्यांनीं सद्ग्रह विषयाचे विवेचन करणे स्वाभाविक होतें. युद्धोत्तर काळांत हिंदुस्थानचें औद्योगिकरण झपाट्यानें होईल त्यांत भाग घेण्याचे महत्त्व त्यांनीं आपल्या भाषणांत पदवीधरांच्या मनांत उसवण्याचा प्रयत्न केला. शास्त्रीय ज्ञानाची वृद्धी करून संस्कृतीस उत्तेजन देणे हेच प्रमुख

उद्दिष्ट विश्वविद्यालयांनीं स्वतःपुढे ठेवले पाहिजे आणि विद्यार्थ्यांच्या पुढील आयुष्यक्रमांतील पोटापाण्याच्या प्रश्नाच्या मार्गे लागणे हे त्यांचे कर्तव्य नव्हे, असें कित्येकांचे मत आहे तर उद्योगधंदे, व्यापार इत्यादींचा उत्कर्ष होऊन तरुण पिढीस त्यांमध्ये स्थान मिळवण्यास तयार करणे हेहि त्यांचे काम असले पाहिजे असें दुसरे प्रतिपादतात. सर जॉन कॉलव्हिल ह्यांनीं ह्या दोन विचारसरणींचा मेळ घालून विश्वविद्यालयांनीं सांस्कृतिक, शास्त्रीय व व्यावहारिक अशा अनेकविध विषयांचा परामर्श घेतला पाहिजे असें प्रतिपादले. नागपूर विश्वविद्यालयाचे पदवीदान समारंभाचे प्रसंगी सर मिर्झा इस्माइल ह्यांनीं हि युद्धोत्तर काळांत हिंदुस्थानांतील विश्वविद्यालयांनीं आपल्या शिक्षणक्रमांत महत्त्वाच्या कोणत्या सुधारणा केल्या पाहिजेत ह्याचे विवेचन केले. सध्या कॉलेजांतील शिक्षणाचा पाया रंडू व मजबूत नाहीं आणि विषयांचे विशिष्टीकरण अभ्यासक्रमांत प्रारंभापासून करण्याची घाई दिसून येते, ती अनिष्ट आहे असे मत प्रकट करून त्या बाबतींत सुधारणा होण्याची आवश्यकता असल्याचें त्यांनीं सांगितले. युद्धोत्तर पुनर्घटनेंत शिक्षणाचे व्यवस्थेत व पद्धतींत योग्य फेरबदल झाले नाहीं तर ही अत्यंत महत्त्वाची संधि हिंदुस्थाननें गमावली असें होईल. किंबहुना, ह्या देशांतील पुनर्घटना त्यावांचून समाधानकारक होणार नाहीं. तथापि, ह्या गोष्टीकडे विश्वविद्यालयांच्या चालकांचे जावे तसे लक्ष गेलेले नाहीं असें म्हणावें लागतें. सर मिर्झा ह्यांच्या सारख्याच्या भाषणाचा परिणाम आवश्यक असलेल्या जागृतीत होईल अशी आशा आहे.

सहकारी शिक्षण व प्रचार ह्यांची नवी व्यवस्था

सध्या मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटचे शैक्षणिक काम हिंदुस्थान सरकारच्या मदतीनें कोऑपरेटिव्ह ट्रेनिंग अँड एज्युकेशन योजनेस अनुसरून चालू आहे. ह्या योजनेची मुदत लवकरच संपणार आहे व त्यानंतर जिल्हा सुपरवायझिंग युनियन बोर्डांमार्फत हे कार्य चालू राहील. जिल्हा बोर्डांच्या शिक्षण समित्या इन्स्पेक्टरस नेमून इन्स्टिट्यूटच्या सर्वसाधारण देखरेखी-खाली शैक्षणिक प्रचार कार्य करतील. तथापि, जिल्हा बोर्डांना शैक्षणिक कामाचा अनुभव नसल्यामुळे व शिक्षण समित्या नवीन व अननुभवी असणार, ह्या कारणाने पहिली दोन वर्षे इन्स्टिट्यूटनें ह्या कार्यावर नियंत्रण ठेवावे व रजिस्ट्रारच्या सल्ल्यानें एज्युकेशन इन्स्पेक्टरस नेमावेत, असें मुंबई सरकारनें ठरविले आहे. ह्याचा अर्थ, जिल्हा बोर्डांच्या शिक्षण समित्या इन्स्टिट्यूटच्या नियंत्रणाखाली जाणार, असा नव्हे. इन्स्टिट्यूटचे शैक्षणिक धोरण यशस्वी व्हावे या दृष्टीनें शिक्षण-समित्यांवर इन्स्टिट्यूटचे वजन पडावे, एवढेच त्याचें उद्दिष्ट आहे. ही व्यवस्था पुढे चालू ठेवावी का तीत कांहीं बदल करावा, हे दोन वर्षांची मुदत संपण्याचे वेळीं ठरविण्यांत येईल. कुलाबा, रत्नागिरी, व सेढा जिल्हे आणि पंचमहाल येथे जिल्हा सुपरवायझिंग बोर्डे अस्तित्वांत नाहींत. अहमदाबाद जिल्हांतील सुपरवायझिंग बोर्डे रद्द करण्यांत आले आहेत. ह्या ठिकाणी शिक्षण व प्रचार हीं कामे इन्स्टिट्यूटच्या नियंत्रणाखाली शिक्षण समित्यांमार्फत केली जातील. मुंबई व मुंबई उपनगर जिल्हा येथे एक संयुक्त शिक्षण समिती नेमली जाईल.

“अधिक धान्य पिकवा” मोहिम

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटचे सच्युलर

(अधिक धान्य पिकविण्याच्या मोहिमेस सहकारी संस्थांनी व कार्यकर्त्यांनी हातभार कोणत्या प्रकारे लावावा, ह्याबाबत सूचना देणारे एक सच्युलर इन्स्टिट्यूटचे काढले आहे, त्याचा गोषवारा साठी दिला आहे.)

सध्याच्या दिवसांत सहकारी कार्यकर्त्यांनी हाती घ्यावयाच्या बाबीत, “अधिक धान्य पिकवा” ची मोहिम ज्यास्त जोराने चालू देवण्याची आवश्यकता विशेष महत्त्वाची आहे. येत्या रब्बीच्या मोसमांत जिल्हा सुपरवायझिंग यूनियन्स, इन्स्टिट्यूटचे प्यक्तिगत सभासद, इन्स्टिट्यूटच्या सभासद असलेल्या सोसायट्या ह्या सर्वांनी सहकारी सात्यांचे अधिकारी ह्यासंबंधांत प्रयत्न करीत आहेत, त्यांस साठील बाबतीत हातभार लावावा, अशी विनंती आहे:—

(१) मोहिम चालू करणारे सहकारी अधिकारी व्याख्याने ठरवितील. इन्स्टिट्यूटच्या सभासदांनी ह्या अधिकार्यांस भेटून योग्य सहकारी केंद्रांतून, स्थानिक सहकारी संस्थांशी संबंध असणाऱ्या जबाबदार व वजनदार सहकारी लोकांची व्याख्याने घडवून आणावी.

(२) ठिकठिकाणच्या सेट्यांतून सभा होतील, त्या यशस्वी करण्यासाठी जिल्हा यूनियन बोर्डे व जिल्हा शिक्षण समित्या ह्यांनी सहाय करावे. विशेषतः जेथे सहकारी पतपेढ्यांचे सभासद मोठ्या प्रमाणांत जन्म शकतील, अशा महत्त्वाच्या केंद्रांतून ह्या सभा भरविण्याचा प्रयत्न करावा.

(३) सोप्या भाषेतील पत्रके, हँडबिले, इत्यादि पाठवून पतपेढ्यांच्या सभासदांना माहिती द्यावी. सहकारी सात्यांकडून अशी माहिती प्रसिद्ध केली जातेच. परंतु इन्स्टिट्यूटमार्फत आणखी प्रचार करून, सहकारी पतपेढ्या धान्य पेरणीत वाढ होण्यास कशा सहायकारक होतील हे समजून सांगता येईल.

(४) धान्याची पेरणी वाढविण्यास प्रोत्साहन म्हणून सरकारने कांही सवलती दिल्या आहे. त्याबाबत वेळोवेळ हुकूम निघालेले आहेत. जिल्हा यूनियन बोर्डांनी ही माहिती गोळा करून ती एकत्रित छापून स्थानिक भाषेत प्रसिद्ध करावी; त्याचा सर्व इन्स्टिट्यूट करील.

ह्या सच्युलरप्रमाणे काय कार्य झाले, त्याचा अहवाल इन्स्टिट्यूटच्या कचेरीकडे पाठविण्यांत यावा.

धोकवडे येथील वृक्षारोपण दिन

धोकवडे येथील विद्यानगर इंग्लिश स्कूलमध्ये ता. ५।८।४३ रोजी वृक्षारोपण दिन जिल्हा कलेक्टर यांचे हस्ते मोठ्या थाटाने साजरा झाला. मुळे व प्रेक्षक मिळून अदीचशेवर समुदाय जमला होता. मि. ना. म. काळे, डे. ए. इ. मोडक, रा. म्हात्रे, शेट हिराचंद अमरसी, रावसाहेब कांगले, रा. वीरकर वगैरेंची समयोचित भाषणे झाली. ८।९ मुलांनी व मुलींनी या दिवसाचे महत्त्व वर्णन केले. कलेक्टरसाहेब यांनी चिकूचे झाड लावल्यानंतर उद्बोधक भाषण केले. शेवटी रावसाहेब नाईक यांनी सर्वांचे आभार मानल्यावर हा समारंभ आटोपला.

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटचा घुठे येथे रौप्यशुविळी समारंभ

अगोदर घोषित केल्याप्रमाणे प. सा. जिल्हातील प्रमुख सहकारी कार्यकर्ते व घुठे शहरातील कांही नागरिक यांची असे. को. सो. घुठे यांचे दिवाणखान्यांत रविवार ता. १८-७-४३ रोजी प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटचा रजत महोत्सवसमारंभ साजरा करणेसाठी सभा भरविणेत आली होती. सुमारे १०० मंडळी सदर समारंभ सभेस हजर होती.

घुठे येथील प्रमुख सहकारी कार्यकर्ते श्री. काकासाहेब गरुड, यांच्या विद्यमाने ही सभा बोलाविण्यांत आली होती. त्यांनी प्रारंभी श्री. डब्ल्यु. डी. सांडुसे (असिंराजिस्ट्रार) घुठे, नियोजित अध्यक्ष, यांस अध्यक्षपद स्वीकारण्याची विनंती करून इन्स्टिट्यूटने गेल्या २५ वर्षांच्या अवघांत केलेल्या कार्याचा व तिच्यातील स्थित्यंतराचा थोडक्यांत आढावा सांगून सहकारी तत्त्वावर अदृष्ट निघा ठेवून मानवतेच्या उच्च आशा व आकांक्षा सफल होण्यासाठी पद्धतकार होऊ इच्छिणाऱ्या तरुण कार्यकर्त्यांनी पुढे यावे व इन्स्टिट्यूटच्या सदर कार्यास हातभार लावावा अशी विनंती केली.

श्री. काळे यांनी इन्स्टिट्यूटचा स्थापनेपूर्वीपासूनचा इतिहास, तिचे कार्य यांचा विस्तृत आढावा इंग्रजी व मराठींतून सर जनार्दन मदन यांच्या संदेशासह निवेदन केल्यावर रावसाहेब रणसिंग वकील, श्री. केसकर व श्री. शं. ब. देशमुख यांची समयोचित भाषणे झाल्यावर अध्यक्षांनी इतर वक्त्यांस भाषणे करण्यास अनुमति दिली. त्याप्रमाणे भाषणे करण्याची संधी बऱ्याच जणांनी साधिली. त्यांत प्रामुख्याने श्री. मुथोत्कर व मिडे वकील व इंपारियल बँकेच्या स्थानिक (घुठे) शाखेचे एजंट श्री. रतिलाळ भाई दलाल हे होते.

अध्यक्षांनी प. सा. जिल्हातील सहकारी चळवळीच्या प्रगतीचे व इन्स्टिट्यूटच्या सदर प्रगतीसाठी झालेल्या मदतीचे व कार्याचे साधार, विस्तृत व अर्थपूर्ण सिंहवलोकन केले व सदर चळवळीचे पुढे पाऊल पडणेसाठी तरुण सहकारी कार्यकर्ते अहमहमिकेने पुढे येऊन नजीकच्या भविष्य काळांत इन्स्टिट्यूटचे ध्येय साध्य होईल अशी आशा प्रगट करून आपले समारोपाचे सुंदर, सर्वांगपरिपूर्ण विवेचन पूर्ण केले. श्री. गरुड ह्यांचे आभार प्रदर्शनाचे भाषण झाल्यावर पानसुपारी व अल्पोहार होऊन समारंभ संपला.

मुंबई प्रांतातील पाण्याखालील पिकांचे क्षेत्र

मुंबई प्रांतातील पिकांपैकी ४.१% पिकांस कालव्यांचे, तऱ्यांचे अगर विहिरीचे पाणी दिले जाते. साठील तऱ्यांत पिकांस पाणी कोटून मिळते व त्या पाण्यावर कोणती पिके काढण्यांत येतात, ह्याची माहिती दिलेली आहे.

	१९४०-४१	१९४१-४२
सरकारी कालवे	२४५	३०४
सासगी कालवे	६७	५२
विहिरी	६९४	६७३
तऱ्या	११२	११३
इतर मार्ग	२०	२१

एकूण ११३८ ११६७
१९४१-४२ मध्ये सरकारी कालव्यांखालील जमिनीत २४.१% वाढ झाली. सासगी कालव्यांखालील लागवडीत १६.४% घट झाली. विहिरीखालील क्षेत्र ३.०% कमी झाले.

धान्याची पेरणी करणारांस सवलती

कालव्याचें पाणी व बीं यांचा पुरवठा— तकावी कर्जे— वहातुकीस प्राधान्य—सरकारी आश्वासन

कपाशीची लागवड सोडून शेतकऱ्यांनी धान्ये अधिक प्रमाणांत पेरवीं, ह्यासाठी मुंबई सरकारने तकावी कर्जे, कालव्याचें पाणी, सरकारी पडीक जमिनींची लागवड, बियांचा पुरवठा, इत्यादि संबंधांत कित्येक सवलती दिल्या आहेत, त्यांचा फायदा शेतकऱ्यांनी जरूर घ्यावा.

धान्याच्या लागवडीस कालव्याच्या पाण्याचा पुरवठा

पावसाळ्यांत धान्याच्या पिकांसाठी प्रत्येक एकरास १ रुपया ह्या दराने कालव्याचें पाणी पुरवण्यांत येईल. रबीच्या पिकांस पहिलें पाणी ३० सप्टेंबरपूर्वी घेतल्यास, एकरी ३ रुपये ह्या सवलतीच्या दराने पाणी मिळेल. पाझराचें पाणी मोफत वापरण्यास हरकत नाही. कालव्याच्या पाण्याच्या पुरवठ्यासंबंधी सरकार दीर्घकालपर्यंत स्वतःस बांधून घेणार नाही. शक्य तेवढे पाणी धान्याच्या लागवडीसाठी राखून ठेवण्यांत येईल. मोसमाच्या बोळीने कपाशीच्या लागवडीस पाणी मिळणार नाही. रबीच्या पिकांची लागवड पावसाळा संपण्यापूर्वीच १५ ऑगस्ट नंतर व्हावी ह्या दृष्टीने त्यास उत्तेजन देण्यांत येईल व त्यास १५ ऑक्टोबरनंतर कालव्याचें पाणी नको असल्यास, दर एकरी ५ क्व १ रुपया आकारण्यांत येईल.

ऑगस्टमध्ये थकबाकीदाराचें नांव त्या यादीतून काढून टाकण्यांत आलें नसल्यास, त्यास कालव्याचें पाणी मिळण्याचा अधिकार प्राप्त होत नाही. तथापि, आपली सर्व बाकी त्याने देऊन टाकली व तसे त्याने केल्याचें मामलेदाराने इरिगेशन अधिकार्यास कळविलें, तर त्यास ताबडतोब पाणी मिळावें असे आतां ठरलें आहे. अशा थकबाकीदारांने शक्य तेवढ्या जमिनीत धान्य पेरलें पाहिजे, त्याने आखूड धाग्याची कपास पेरतां कामा नये व ह्या अटी त्याने पाळल्या नाहीत तर पुढील वेळी त्यास अशा सवलती मिळणार नाहीत, ह्या मुद्यावरच त्यास पाणी मिळेल. बंधान्यांच्या पाण्याखालील जेवढ्या जमिनीत धान्य पेरण्यांत येईल, त्याच्या पाणीपट्टीच्या निम्मी रकमच वसूल केली जाईल. सरकारी बंगले व कच्चे ह्यांचे हद्दीत कालव्याचें अथवा पाटाचें पाणी मिळू शकल्यास त्यावर धान्य व भाजीपाला काढण्यास पाणीपट्टी घेतली जाणार नाही.

बियांचा पुरवठा

धान्याची व वैरणीची पेरणी शक्य तेवढी जास्त व्हावी व दर एकरी उत्पादन अधिकांत अधिक यावें, ह्यासाठी सरकारने सुधारलेल्या जातींच्या व चांगल्या बियांच्या स्वरेदीसाठी १० लक्ष रुपये राखून ठेवले आहेत. स्वरेदीच्या किंमतीच्या एक तृतीयांशापेक्षा कमी किंमतीने हें बीं शेतकऱ्यांना देण्यांत येईल.

तकावी कर्जे

धान्य पेरण्यासाठी घ्यावयाचें बीं व करावयाचा लागवडीचा सर्व ह्यासाठी विन व्याजाची तकावी कर्जे देण्यांत येतील. युद्ध-समाप्तीपर्यंत धान्यच पेरलें जाईल, ह्या अटीवरच विहीर सोदण्यासाठी व जमीन सुधारणेसाठी तकावी कर्जे दिली जातात. ह्या

कर्जावरील व्याजाचा दर कमी करण्याच्या प्रश्नाचा विचार चालू आहे. अधिक धान्य पिकाविण्याची मोहीम चालविण्यासाठी तालुका डेव्हलपमेंट असोसिएशन्सना प्रत्येकी ५० रुपये देण्यांत येत आहेत. ज्यास्त कार्यक्षम असोसिएशन्सना जास्त रकम देण्याचा अधिकार कलेक्टरांना देण्यांत आला आहे. ज्यांत पेरणी करतां येईल अशा पडीक जमिनीत धान्य पेरल्यास त्या पडीक जमिनीच्या संडकऱ्यास दर एकरी २० रुपये विनव्याजी तकावी कर्ज मिळू शकेल.

वहातूक

साथ धान्यांच्या वहातुकीसच प्राधान्य दिलें जातें; आखूड व मध्यम धाग्याची कपास, वगैरे लावणारांच्या वहातुकीच्या अडचणींचा विचार तातडीने होणार नाही. पेंड व इतर सतांच्या वहातुकीस प्राधान्य मिळवून देण्याचा सरकार शक्य तो प्रयत्न करील.

इतर

धान्यांची लागवड वाढविण्यास शेतकऱ्यांस उद्युक्त करण्याची सूचना पाटलांस व इतर अधिकाऱ्यांस करण्यांत आली आहे. जेथे धान्याची पेरणी विशेष मोठ्या प्रमाणांत वाढली आहे तेथील अधिकाऱ्यांस योग्य पारितोषिक जमाबंदीचे वेळी देण्याचा कलेक्टर विचार करतील.

धान्य पेरण्यासाठी सरकारी पडीक जमिनी तीन वर्षे संड न घेतां देण्यांत येतील. विनव्याजी तकावी कर्जाचा फायदा अशा संडकऱ्यांनाहि मिळू शकेल. रेल्वे हद्दीतील जमिनी धान्याच्या पेण्यासाठी रेल्वेच्या जिल्हा इंजिनिअराच्या सल्याने कलेक्टर संडाने देतील. ह्या संडकऱ्यांसहि तकावी कर्जे मिळू शकतील. ज्यांना सरकारने सारा-माफीने जमिनी दिलेल्या असतील अथवा ज्यांना सारा माफ आहे अशी इस्थित्ये, शाळा, सॅनिटोरियम, चर्च, इत्यादींच्या हद्दीत धान्य व भाजीपाला लावण्यास कलेक्टर परवानगी देतील. जे कूड ऑइल इंजनाच्या पाण्यावर धान्य अथवा भाजीपाला लावतील, अशांनाच इंजन चालविण्यासाठी कूड ऑइल मिळू शकेल. जंगल हद्दीतील लोकांकडून घेण्यांत येणारा एकरी आठ आणे ते एक रुपया त्यांनी आपल्या सर्व जमिनीत धान्य पेरल्यास घेतला जाणार नाही.

सरकारचें आश्वासन

वरील अथवा इतर योजनेस अनुसरून धान्याचें उत्पादन वाढल्यामुळे त्याची किंमत खाली जाऊन ती किफायतशीर होणार नाही अशी शंका बाळगण्याचें कारण नाही. तथापि युद्ध चालू आहे तोपर्यंत व त्यानंतर एका वर्षाचे अवधीत, सरकारच्या “अधिक धान्य पिका” मोहिमेमुळे धान्याची किंमत प्रमाणाबाहेर खाली जाऊन शेतकऱ्यांस योग्य कूस प्राहात नाही असे आढळून आलें, तर सरकार “योग्य” किंमतीस खुल्या बाजारांत सर्व धान्य विकत घेईल, हें सरकारी आश्वासन पुनः जाहीर करण्यांत येत आहे.

टाटांची देणगी

बंगालच्या दुष्काळ निवारण फंडास टाटांनी १३ लक्ष रुपये दिले आहेत. त्यांत टाटा आयर्न अँड स्टीलचे ५० हजार, सर दोराब टाटा ट्रस्टचे ५० हजार, व सर रतन टाटा ट्रस्टचे २५ हजार रुपये आहेत.

मुंबईमधील बाजारभाव

आठवड्याचे घाऊक बाजारभाव, १९ ऑगस्ट, १९४३

जिनसाचे मांत्र	माठाचा प्रकार	किंमतीचे माप	किंमत (रुपये)
			(८२ पांढाचा मण)
१ गहू		"	१३-१-०
२ ज्वारी		"	१०-८-०
३ बाजरी		"	७-१०-०
४ तुगीची डाळ	कानपूर	"	१६-१२-० ते १६-१४-०
५ " "	सुरत	"	१८-८-० ते २१-३-०
" "	"	"	"
६ हरबरा	पंजाब तांबडा	"	१९-९-०
७ " "	पिवळा	"	२०-२-०
८ मूग	मोगलाई नं. १	"	११-९-०
९ " "	नं. २	"	११-०-०
१० " "	नं. ३	"	९-१२-०
११ तांदूळ	(अ) स्पेशल	"	४९-०-०
	(ब) पहिली प्रत	"	२४-०-०
	(क) दुसरी प्रत	"	११-८-०
१२ साखर यु.पी.		"	१६-५-० ते १६-९-०
१३ " दक्षिण		"	१५-११-० ते १५-१५-०
१४ गूळ	कोल्हापूर	"	२१-९-० ते २४-८-०
१५ " "	कोपरगांव	"	१६-२-० ते १७-१२-०
१६ शेंगदाणा	खानदेश	"	
१७ " "	खानदेशी जात	"	१३-१०-०
१८ " "	कच्चाड	"	१३-१-०
१९ " "	मोठा	"	१३-१-०
२० आळशी	मोठी	"	१०-९-०
२१ " "	लहान	"	१०-३-०
२२ भुइमूग तेऊ		"	२९-९-०
२३ आळशी तेल		"	३१-४-०
२४ नारळ तेल		"	३१-४-०
२५ भुइमूग पेंढ		"	३-५-०
२६ बटाटे	डीसा	"	३५-१३-०
२७ कांदे पुणे व नाशिक	पहिली प्रत	"	५-११-०
२८ " "	दुसरी " "	"	४-१०-०

चांदीचे उत्पादन व बाजारभाव

चांदीचे जागतिक उत्पादन १९४१ साली २६३ कोटि औंस झाले होते; १९४२ साली ते २५ कोटि औंसांवर आले. १९४२ अखेर अमेरिकन सरकारजवळ ३४३३ कोटि औंस चांदीचा साठा होता. हिंदुस्थानांत १९४२ साली ४८३ हजार रुपये किंमतीच्या २२३ हजार औंस चांदीचे उत्पादन झाले. १९४१ चे तत्सम आकडे २३ हजार औंस व ४२ हजार रुपये असे आहेत. सालीत तक्र्यांत चांदीचा बाजारभाव कसा वाढत गेला, ते दाखविले आहे:-

मुंबई शहरांतील चांदीची किंमत

(१०० तोळ्यांस)

वर्ष	सर्वात ज्यास्त	सर्वात कमी	सरासरी
	रु. आ.	रु. आ.	रु. आ.
१९३८-३९	५३ १	४८ २	५१ ४
१९३९-४०	६६ ४	४४ ७	५५ ८
१९४०-४१	६४ १३	५४ १०	६२ ०
१९४१-४२	९६ ८	६२ ०	६६ १२
१९४२-४३	११६ ८	७५ ४	९२ १२

मुंबई शहरांतील चांदीच्या किंमतीची सरासरी ९२ रु. १२ आ. ११ पै होती; आणि सर्वात जास्त व सर्वात कमी किंमत ह्यांतील तफावत ४१ रु. ४ आ. भरली.

युद्धविषयक उत्पादनांत चांदीचा वाढता उपयोग, हे १९४२-४३ चे वैशिष्ट्य मानता येईल. शत्रु राष्ट्रांकडे चांदीची गळती होऊ नये, ह्यासाठी अमेरिकेने ५ मे रोजी युरोपकडे चांदी निर्गत करण्याचे बंद केले. चलनाकरिता संयुक्त राष्ट्रांपैकी कोणाला चांदी पाहिजे असल्यास ती उसनवार देण्याचे अमेरिकेने १५ डिसेंबर रोजी जाहीर केले.

चांदीच्या किंमतींतील चढउतार

हिंदुस्थानांतील बाजारांतील चांदीचे हेलकावे साली दाखविले आहेत:-

	रु.	आ.
७ एप्रिल	८७	८
१८ " "	७५	४
८ सप्टेंबर	रिझर्व्ह बँकेने चांदी-विक्री बंद केली.	
१० " "	९१	०
८ नोव्हेंबर	११६	८
१७ डिसेंबर	९५	८
१२ मार्च	११२	१०
३१ मार्च	११६	६
२६ एप्रिल	१३५	०
३ मे	१३९	०
२९ मे	११७	०
३० जून	१२३	०